

УДК 165.191:314.128

Олена Андрієнко,
доктор філософських наук, доцент кафедри філософії
Донецького національного університету

ФЕНОМЕН ЕЛІТИ В КОНТЕКСТІ СУСПІЛЬНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ СУЧАСНОСТІ: ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ І ТИПОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТИ

Андрієнко Елена. Феномен элиты в контексте общественных трансформаций современности: терминологический и типологический аспекты

Элита рассмотрена как фактор, который оказывает сильное влияние на общественное развитие. Исследованы терминологический и типологический аспекты элиты. Сделан вывод о том, что элита — это социальная общность, которая отличается от остальной массы и занимает руководящую позицию в политической, экономической, научно-интеллектуальной и других сферах социального бытия. Она может быть как фактором демократических трансформаций, так и преградой для них.

Ключевые слова: элита, масса, лидерство, общество.

Сьогодні українське суспільство знаходиться на шляху активної розбудови демократії. У зв'язку з цим зростає значення діяльності еліти. Еліта є групою людей, які здатні прийняти найважливіші рішення для життя та розвитку країни. Будь-яке суспільство може бути поділене на масову та елітарну частини. Не є виключенням і суспільство сучасної України. Розбудова демократії передбачає здатність суспільства самостійно формувати принципи свого існування, і відбувається це, передусім, шляхом конструктивного діалогу між елітами. Протягом ХХ ст. Україна та інші держави колишнього СРСР зазнавали соціально-політичних трансформацій «згори». Це об'єктивним чином збільшувало значення еліти в суспільстві та її соціальний вплив. На межі ХХ—ХХІ ст. ця політична стратегія зайшла в глухий кут, призвів-

ши до зростання сепаратизму та політичної, економічної, культурної кризи. З одного боку, результатом цього є зниження авторитету та престижу еліти, а з іншого боку — стало питання про роль еліти як чинника стабілізації державного розвитку. У зв'язку з напруженою ситуацією у середовищі сьогоденної української еліти, де кожна група має власне бачення шляху країни до демократії, науковцям різних галузей суспільствознавчого знання, передусім, соціальної філософії, слід звернути пильну увагу на дослідження ролі еліт у процесі демократизації.

Метою даної роботи є соціально-філософський аналіз феномену еліти в контексті демократичних трансформацій.

Методологічне підґрунтя дослідження включає доробки класичних і некласичних теорій еліт, а також транзитологічної та синергетичної парадигм. До методологічного інструментарію дослідження входять також такі методи: феноменологічний, діалектичний, метод ідеалізації, а також комплекс логічних методів. Наше дослідження спирається на низку методологічних принципів: структурного та системного аналізу, історичності, об'єктивності, позаконфесійності, обґрунтованості, соціальної спрямованості. Окремі методи дослідження феномену еліти були застосовані на основі принципу компліментарності.

Проблема еліти досліджувалась у роботах О. Асмолова, М. Вебера, А. Галечян, Е. Дюркгейма, Ф. Іванюка, Є. Копаєва, І. Куколева, П. Лешукової, М. Мартинової, Р. Міллса, Л. Рубан, Є. Самойлова, К. Сердобінцева та ін.

Загалом, необхідно відзначити, що проблема еліти в суспільному розвитку не є цілком новою і розглядалась багатьма авторами. При цьому більшість дослідників фокусуються на визначенні економічних і правових аспектів феномену еліти. Водночас, відмічається практична відсутність системних філософських досліджень, присвячених аналізу функцій і форм еліти як комплексного феномену демократичного суспільства. Це свідчить про необхідність ведення активних досліджень у даній сфері.

Концептуально-теоретичні підходи до дослідження еліт у класичних теоріях можна звести до двох основних: владні та меритократичні. Їх можна позначити як об'єктивістський і суб'єктивістський (ціннісний) підходи.

Представники меритократичного підходу (В. Парето, Х. Ортега-і-Гассет, М. Вебер, Т. Карлейл, Л. Фройнд, А. Тойнбі) розуміють еліту як групу харизматичних особистостей (М. Вебер), богонатхненність особистостей, здатних до лідерства (Л. Фройнд), представників творчої меншості (А. Тойнбі). Прихильники цього підходу пояснюють існування еліти «перевагою» (насамперед інтелектуальною, моральною та іншими) одних людей перед іншими.

Меритократичний підхід є одним з основних у класичній елітології. Однак ціннісна інтерпретація еліти не позбавлена певних недоліків. Так, наприклад, меритократичний критерій визначення еліти виявляється суто нормативним, не корелюється з соціологічними даними (правлячі групи, особливо в сучасній соціокультурній ситуації, не можна охарактеризувати як «найкращі у всьому», в тому числі за морально-етичними критеріями). До того ж ціннісний підхід досить важко реалізувати на емпіричному рівні дослідження еліт (на рівні операціоналізації понять).

Інший підхід до дослідження елітних груп у рамках класичної теорії спирається на основні категорії структурно-функціонального аналізу соціальних зв'язків. Владний підхід до дослідження елітних груп представлений у теоріях Х. Лассуела, Г. Моска, Р. Мілса, Р. Міхельса. Владні підходи, в свою чергу, поділяються на структурні й функціональні.

Отже, у межах класичної теорії основними критеріями виділення елітних груп є такі показники, як, по-перше, у владних (об'єктивістських) концепціях еліти — займана посада, обсяг владних повноважень, соціальне становище у суспільстві (інакше кажучи, формальні характеристики високого соціального статусу), по-друге, у меритократичних (суб'єктивістських) — особисті якості представників елітних груп.

Існуючі недоліки двох представлених підходів, а також необхідність розгляду еліт і їх соціального потенціалу в контексті соціального розвитку, дозволяють нам звернутися до неklasичних соціологічних теорій. Дану групу концепцій можна позначити як інтегративні.

У сучасних неklasичних теоріях еліти відбувається переосмислення традиційних критеріїв еліти, таких як стійка соціальна позиція у структурі суспільства, організованість і згуртованість елітної групи.

Сучасна неklasична теорія визначає еліту як осіб, що здійснюють стратегічний вплив на соціальні процеси. Еліта формується відповідно до соціальних умов, що змінюються, а це означає, що критерії елітарності рухливі у часі та просторі.

Таким чином, розглянуті класичні й неklasичні теорії еліт дозволяють говорити про множинність трактувань самої еліти, про труднощі виокремлення критеріїв належності до елітарних груп тощо. Проте існуючі концепції є методологічною основою для формування «єдиної» теорії еліти, інтегруючої концептуальні положення окремих теорій у контексті «постklasичного» бачення.

Еліта є об'єктом вивчення багатьох наукових галузей. Цей факт породжує різноманітні способи інтерпретації самого терміну «еліта». У політології еліта зазвичай пов'язується з правлячим класом суспільства та ототожнюється з державною вла-

дою¹. Так, політолог Є. Самойлова визначає еліту як «... частину правлячого класу, яка має навички професійної політичної діяльності та безпосередньо здійснює державне управління»². У соціологічних дослідженнях еліта тлумачиться як група людей, які займають вищі шаблі у соціальній структурі суспільства³. На думку М. Мартинової, еліта є провідним чинником глибоких суспільних змін: революцій, реформ, різних соціальних перетворень⁴. При цьому не має значення, які чинники зумовили вступ до еліти — особисті якості, досягнення чи соціальне походження. У психологічних роботах акцентується увага на соціально-психологічних аспектах владних груп та окремих особистостей⁵.

Специфіка філософського підходу до поняття еліти полягає у виокремленні найуніверсальніших закономірностей генезису та розвитку феномену еліти. Є. Копаєв указує на можливість визначення категорії еліти, виходячи з двох концептуальних позицій — аксіологічної та структурно-функціональної⁶. З аксіологічної позиції еліта інтерпретується як сукупність особистостей, які відрізняються від загальної маси певними якостями (фізична досконалість, благородство, інтелект, психологічні особливості і т. п.). З позиції структурно-функціонального підходу чільне місце при виокремленні еліти посідають такі характеристики, як позиція у соціальній ієрархії і рівень влади, відповідний до цієї позиції. Тобто, загалом термін «еліта» виступає як еквівалент чогось кращого, якіснішого та такого, що займає вищу соціальну позицію.

У контексті цієї роботи автор пропонує наступним визначенням: Еліта — це соціальна спільнота, яка характеризується низкою якостей, які вирізняють її з загальної соціальної маси та зумовлюють її керівну позицію у політичній, економічній, науково-інтелектуальній та інших сферах суспільного буття.

Виходячи з наведеного визначення, поняття еліти безпосередньо співвідноситься з поняттям маси. Народна маса у соці-

¹ Миллс Р. Властвующая элита / Р. Миллс; [пер. с англ. Е.И. Розенталь, Л.Г. Рощаль, В.Л. Кон]. — М.: Издательство иностранной литературы, 1959. — С. 53; *Копаяев Е.Н.* Правящая элита как социальный феномен: дис. ... кандидата филос. наук: 09.00.11 / Евгений Николаевич Копаяев. — М., 2010. — С. 8.

² *Самойлова Е. Н.* Политическая элита России XX века: некоторые особенности формирования и деятельности: дис. ... кандидата полит. наук: 23.00.02 / Екатерина Никитична Самойлова. — М., 2004. — С. 7.

³ *Лешукова П. И.* Феномен клубов элит / П.И. Лешукова // Социс. — 2009. — №9. — С. 35.

⁴ *Мартинова М.Ю.* Политическая элита как фактор социальных изменений в современной России: дис. ... кандидата полит. наук: 23.00.02 / Марина Юрьевна Мартинова. — М., 2001. — С. 7.

⁵ *Асмолов А.* Психология личности: культурно-историческое понимание человека / А. Асмолов. — М.: Смысл; Академия, 2010. — С. 102.

⁶ *Копаяев Е. Н.* Правящая элита как социальный феномен: дис. ... кандидата филос. наук: 09.00.11 / Евгений Николаевич Копаяев. — М., 2010. — С. 138.

ально-філософському смислі є загальною спільнотою, що поєднує класи та прошарки, які зацікавлені у розвитку суспільства. Народна маса складається з класів. Основну її частку становлять працівники різних галузей. Жоден клас не може здійснити глибоких перетворень, не організуючи навколо себе інші класи та широкі суспільні сили. Глибина суспільних перетворень безпосередньо залежить від участі мас у цих перетвореннях. Хоча маса складається з індивідів, лише окремі особистості надовго залишаються в історичні пам'яті. Як справедливо відзначає Ф. Іванюк, поняття «еліта» та «маса», що визначають стратифікаційний розподіл суспільства на управлінців і підлеглих, не спростовують існування інших стратифікаційних порядків і якісних особливостей даних груп⁷.

Для отримання максимально адекватного уявлення про феномен еліти та правильної його експлікації необхідно визначити сутність таких категорій еліти, як контреліта, опозиція, інтелігенція, середній клас, вищий клас, владна еліта, функціональна еліта, субеліта.

Контреліта — це ціннісна еліта, яка досягла того рівня, на якому вона здатна керувати соціумом, але не може цього робити внаслідок консервації формальної (правлячої) еліти. У більшості випадків контреліта прагне інтегруватись з формальною елітою або повністю замінити її собою.

Опозиція — це протиставлення одних поглядів чи дій у політиці іншим, а також партія або група, що виступає всупереч думці більшості або панівній думці, й висуває альтернативну політику, інший спосіб вирішення проблем.

Політична опозиція є предметом наукових досліджень з кількох перспектив:

- 1) політична опозиція як частина суспільної опозиції;
- 2) політична опозиція, яка сприймається через призму стосунків влади та не завжди є легальною, але відома в політичних колах, де є головним конкурентом урядовців і водночас невід'ємною частиною владної системи;
- 3) опозиція як частина соціо-політичної моделі у відношенні «керівники — керовані» (артикулює інтереси тієї частини населення, яка незадоволена діями влади).

Інтелігенція (від лат. *intelligent (intelligentis)* — знавець, фахівець) — це соціальна група, до якої належать особи, професійно зайняті розумовою працею, що мають відповідну для такої праці спеціальну освіту. Інтелігенція становить основу духовно-інтелектуальної еліти, тобто є мислячим творчим ядром суспільства, яке характеризується великою розумовою, естетичною та моральною активністю.

⁷ *Іванюк Ф. М.* Методологические проблемы исследования элит: социально-философский анализ: дис. ... кандидата филос. наук: 09.00.11 / Федор Михайлович Иванюк. — СПб., 2005. — С. 167.

Середній клас — це група людей, що має стійкі доходи, достатні для задоволення широкого кола матеріальних і соціальних потреб. До середнього класу, як правило, відносять таких людей, які мають високий рівень освіти й кваліфікації, та займають у суспільстві проміжне становище: між багатою невеликою частиною і значною — низькооплачуваною частинами населення.

Вищий клас складається з відносно малої кількості індивідів і родин, які володіють значною власністю. А власність, як підкреслювали і К. Маркс, і М. Вебер⁸, наділяє владою, тож члени вищого класу непропорційно представлені на вищих рівнях влади. Їхній вплив почасти полягає в прямому контролі над індустріальним і фінансовим капіталом, а почасти — в доступі до провідних позицій у політичній, освітній і культурній сферах.

Владна еліта складається з людей, що володіють ключовими позиціями в структурах влади і впливу. Діючи різними шляхами, включаючи закулісні маніпуляції, вона командує ієрархічними структурами організації сучасного суспільства і вирішує питання у вигідному для себе ключі⁹.

Функціональна еліта — це вищий рівень державних службовців (чиновництва), які займають вищі позиції в міністерствах, департаментах та інших органах державного управління. Їхня роль полягає у підготовці загальнополітичних рішень і організації їхнього здійснення у тих структурах державного апарату, якими вони безпосередньо керують.

Багато сучасних дослідників відзначають тенденцію зростання ролі середньої еліти, особливо її нових шарів, тобто «субеліти», — вищих службовців, менеджерів, учених, інженерів та інтелектуалів, — у підготовці, прийнятті та реалізації політичних рішень¹⁰. Ці прошарки зазвичай перевершують вищу еліту в інформованості, організованості та здатності до спільних дій.

Оскільки еліта є багатогранним феноменом, це породжує множинні моделі її класифікації. За критерієм функціональності еліта поділяється на:

- 1) «селекторат» — політичних активістів;
- 2) правлячі політичні еліти;
- 3) «потенційні еліти» — елітарні угруповання, що прагнуть до влади;

⁸ Вебер М. Избранное. Образ общества / М. Вебер; [пер. с нем. Ю. Давыдов]. — М.: Юрист, 1994. — С. 213.

⁹ Лешукова П. И. Феномен клубов элит / П.И. Лешукова // Социс. — 2009. — № 9. — С. 2.

¹⁰ Сердобинцев К. С. Дифференциация власти, собственности и управления — необходимое условие модернизации и развития гражданского общества в России / К.С. Сердобинцев // Вопросы философии. — 2010. — № 5. — С. 70; Куколев И. В. Формирование российской бизнес-элиты / И.В. Куколев // Социологический журнал. — 1995. — № 3. — С. 12—23.

4) «групи вето» — групи у складі правлячої еліти, що приймають остаточне рішення;

5) «самодіяльні еліти» — угруповання, що програли вибори;

6) «еліти в політиці» — авторитетних представників науково-технічної та гуманітарної інтелігенції;

7) «зв'язані групи» — неформальні об'єднання політиків, що впливають на прийняття рішень.

Згідно з рівнем компетентності можна виокремити такі форми еліти:

1) вищі (загальнонаціональні);

2) середні (регіональні);

3) місцеві.

За критерієм результативності діяльності еліта поділяється на:

1) еліту;

2) псевдоеліту;

3) антиеліту.

Ми пропонуємо класифікувати форми еліти за основними сферами суспільно-політичного життя та виокремлюємо економічну, політичну та духовно-інтелектуальну еліту. Проте слід пам'ятати, що будь-яка теоретична класифікація є умовною, а на практиці «чисті» форми еліти майже не зустрічаються.

Трансформації сучасного світу завжди супроводжуються певними проблемами, пов'язаними з суспільством, державою та елітою даного суспільства. Роль еліти стає особливо важливою у періоди криз і суспільних трансформацій. Розбудова демократичного суспільства в Україні власне і є прикладом складного суспільно-трансформаційного процесу. Все це актуалізує механізми, які здатні підтримувати рівновагу між суспільною інтеграцією та дезінтеграцією, між раціональним і масово-хаотичним початками суспільного буття. Діяльність еліти є одним з таких механізмів.

В умовах перехідного етапу члени суспільства, що трансформуються, зіштовхуються з рядом проблем. І перш за все це проблема втрати соціальної ідентичності. У транзитивному суспільстві самоідентифікація особистості майже неможлива тому, що відсутня її базова основа, а саме — стала традиція і канон. На фоні бурхливих соціальних змін втрачаються ті основні стандарти, спираючись на які особистість могла б отримати відчуття власної ідентичності з окремою соціальною системою. Відсутність сталої шкали цінностей і норм, певних, чітко окреслених меж дозволеного ставить особистість перед необхідністю активних дій, спрямованих на трансформацію соціальної дійсності. Керівною силою, яка здатна спрямувати ці зміни, має стати саме еліта.

Ще однією характерною рисою перехідного періоду є проблема соціальної аномії. Поняття аномії включає у себе відсутність чіткої системи соціальних норм, порушення єдності суспільства і культури, внаслідок чого поведінка людей перестає бути відповідною суспільним стандартам¹¹. Характерно, що аномія проявляється не тільки на загальносоціальному, але й на індивідуально-особистісному рівні. В нормі таке явище, як соціальна аномія у суспільстві завжди присутнє і навіть є необхідним, але в стабільному суспільстві воно гармонійно поєднується з тією самою стабільністю і системою чітких соціальних норм і стандартів. Що стосується соціуму транзитивного типу, то для нього характерний надмірний розвиток аномічних процесів, що неминуче викликає певний соціальний хаос, коли люди своєю поведінкою порушують та ігнорують суспільні інтереси та права інших, і прагнуть до нівеляції ролі «старої» еліти та встановлення влади еліти «нової».

Аномічна людина — це завжди людина-скептик. Для неї характерна чітка орієнтація на поточний момент, на теперішнє, а не на майбутнє чи минуле.

У зв'язку з питанням аномії слід зупинитися на проблемі соціальних девіацій, тому що два дані явища нерозривно пов'язані між собою. Існує велика кількість теорій, що пояснюють девіацію (біологічні, культурологічні, психологічні і т. ін.) Але щодо соціологічного та соціально-філософського аспекту, то найповніше пояснення даної проблеми належить Е. Дюркгейму. Дюркгейм чітко показав залежність росту девіацій від перехідного періоду, через яке проходить суспільство, а саме від потрясінь соціального ладу¹², коли звична система норм уже не «працює», а нова ще не сформувалась. Завдання формування та впровадження в соціумі нової стабільної системи цінностей і світоглядних орієнтирів має саме еліта.

Значну роль у контексті транзитивного періоду відіграють процеси соціальної маргіналізації. Виникає велика кількість людей, які за різними причинами «випадають» із загального соціального середовища, але водночас, не примикають до нових спільнот.

Важливим чинником формування особистісної свідомості на перехідному етапі є проблема соціальної міфотворчості. Соціальна міфотворчість, яка через різні комунікаційні канали потрапляє у людську свідомість, стає інструментом маніпуляції народом з боку еліти. Реалізація цього інструменту відбувається, передусім, через ЗМІ.

¹¹ Рубан Л. С. Девиация как проблема безопасности / Л. С. Рубан // Социс. — 1999. — №5. — С. 114.

¹² Дюркгейм Э. Самоубийство / Дюркгейм Э.; [пер. с фр. А.Н. Ильинский]. — СПб.: Союз, 1998. — С. 22.

Сьогодні інформація перетворюється на новий, найвитонченіший продукт споживання і найцінніший товар. Сама людина стає додатком до інформаційних систем. Народжується нова правляча еліта — інфократія, яка керує інформаційними потоками. Інформація стає головною ланкою у ланцюгу соціальних зв'язків.

Основними шляхами впливу Інтернету та інших інформаційних технологій на формування світогляду сучасного суспільства є:

- 1) розширення публічної громадянської сфери суспільства;
- 2) орієнтація членів суспільства на максимальну включеність і максимальну активність у комунікаційних процесах;
- 3) сприяння розвитку інноваційного мислення і формуванню інноваційного світогляду.

Щодо першого аспекту — розширення публічної громадянської сфери суспільства слід відзначити, що концепція «публічної сфери» активно використовується для обґрунтування соціальних можливостей віртуального кіберпростору (В. Сазанов, О. Соловйов, О. Філатова та ін.). Якщо згадати про витoki публічної сфери (*bios politicos*) в епоху Античності, то у стародавніх греків вона реалізовувалась не лише на міській площі, але також відтворювалась у публічних дискусіях і бесідах (*lexis*), могла носити форму обговорення або суду, а також виражалась у формі спільної дії (*praxis*). Сьогодні публічні дискусії все частіше переносяться в простір Інтернету, який є не лише сферою пропаганди і реклами, але й суспільно значущим інтелектуальним капіталом.

Вочевидь, комунікація у мережі Інтернет далеко не завжди пов'язана з реалізацією демократичних цінностей, а також зі сферою політики як такою. Єдино безперечним здобутком Інтернету для демократичного суспільства є забезпечення вільного доступу до інформації. Що стосується безпосереднього використання Інтернету у політичній сфері сучасних демократичних держав, то це явище стає дедалі частішим. Так, у Німеччині парламент має сайт, де обговорюються різноманітні суспільно-політичні питання, у Данії проводяться політичні дебати в режимі он-лайн. Інтернет робить можливим простіше і швидше знаходження контактів з кандидатами на виборах. Уже традиційним для сучасних демократичних країн стало те, що представники політичної еліти мають свої електронні адреси, блоги і сайти, а також беруть участь в он-лайн форумах.

Парадокс інформаційного суспільства полягає в тому, що люди не помічають свого інформаційного рабства. Людина легко може стати об'єктом маніпуляції з боку власників програмного продукту.

Отже, еліта може виступати як чинником прогресивного суспільного розвитку, скеровуючи соціум у період системних

транзиції і не даючи йому впасти в кінцеву дезорієнтацію, так і гальмувати цей розвиток через домінування маніпулятивних технологій, які повністю замінюють адекватну політичну комунікацію еліти та народу. Перспективним напрямом дослідження в даному контексті є зв'язок еліти та капіталу, а також відносини між національною елітою і глобальними елітарними групами в різних сферах.

Andriyenko Olena, ScD in Philosophy, Docent at Philosophy Department of Donetsk National University

The Phenomenon of Elite in the Context of Social Transformations of Modernity: the Terminological and Typological Aspects

Today's Ukrainian society is in the process of active building of democracy. It is connected with the growth of influence of the elite. Elite is a group of people which elaborates decisions which are the most important for the state. Any society can be divided into mass and elite. Ukrainian society is not an exception. Democracy building is connected with ability of a society to formulate the main principles of its development independently. It is impossible without dialogue and mutual understanding between elites. During the 20th centuries Ukraine and other post-soviet states were transformed «from the top». It objectively increased the role of elite in the society. In the 20th–21st centuries this political strategy failed. It caused growth of separatism and political, economical and cultural crises. On the one hand, prestige and authority of the elite became lower. But, on the other hand, the elite faced the question of how to be a factor of social stabilization. In the context of the difficult situation of modern Ukrainian elite where every group has a separate view on the country's development, the scientists should pay great attention on the role of the elite in the process of democratization.

The aim of this paper is a socially-philosophical analysis of the phenomenon of the elite in the context of democratic transformations.

The methodological background of the article includes the ideas of classic and non-classic theories of the elites, transit and synergetic paradigms. Methodological instruments include also a number of methods, such as phenomenological, dialectical, method of idealization, and logical methods. Different methods and principles were used on the grounds of the principle of complementarity.

The problem of elite has been analyzed in the works of the following authors: O. Asmolov, M. Veber, A. Galechyan, E. Durkheim, F. Ivanyuk, Ye. Kopyayev, I. Kukolev, P. Leshukova, M. Matrynova, R. Millse, L. Ruban, Ye. Samoylov, K. Syerdobintsev and others.

*In the functioning modern society, the state, political regime and economical order much depend upon the type of national and political elite. Elite (from Latin *eligo* — «to choose», from French *elite* — «the best one») can be defined as a small group of people who control a disproportionate amount of wealth or political power. National elite is a wider notion than a political elite. It includes spiritually-intellectual, economic, military, and political and other types of elites. Political elite is a social layer which maintains power, preserves political values and reproduces political system as a whole purposely to satisfy the requirements of some social groups or the whole society. To achieve these aims the political elite uses advantages of its status. Elite is a relatively closed community with limited number of members which has the most influence on important political decisions.*

There are different classifications of political leaders. The most general and widely used classification was formulated by M. Weber. According to Weber, leadership in a political system is spearheaded by the three types of leaders: traditional leaders, charismatic leaders and bureaucrats. They operate under either a transactional or transformational political leadership model. According to Weber's political leadership theory, transactional political leaders use their knowledge or legal authority to achieve results. On the other hand,

transformational leaders utilize their personal charisma to achieve their objectives.

The main functions of political leaders are the following:

a) diagnostic function, which means that the people wait for the leader's estimation of political and social situation;

b) prescriptive function, the leaders formulate political strategies and directions of movement which correspond to the group's interests; and,

c) mobilizing functions, meaning that the leaders gain social support of their views and programs and motivate other people to act according with them.

Generally, elite may be both the factor of progressive social development and the obstacle for such a development because of domination of manipulative technologies which prevent normal political communication between people and authorities.

Key words: elite, mass, leadership, society.

References

1. Asmolov A. *Psihologija lichnosti: kul'turno-istoricheskoe ponimanie cheloveka* [psychology of personality cultural-historical understanding of human being]. — Moscow: Smysl; Akademija, 2010. — P. 102. [In Russian]
2. Durkheim, Émile. *Le Suicide* [Russian edition: Durkheim E. Samoubijstvo; transl. by A.N. Il'inskij. — Sankt-Peterburg: Sojuz, 1998. — P. 22.]
3. Ivanjuk F. M. *Metodologicheskie problemy issledovanija jelit: social'no-filosofskij analiz: dis. kandidat filoz. nauk* [Methodological problems in the study of elites: the socio-philosophical analysis. Cand.Diss.]. — Sankt-Peterburg, 2005. — P. 167. [In Russian]
4. Kopaev E. N. *Pravjashhaja jelita kak social'nyj fenomen: diss. kandidat filoz. nauk* [Ruling elite as a social phenomenon. Cand.Diss.]. — Moscow, 2010. — P. 8. [In Russian]
5. Kukolev I. V. *Formirovanie rossijskoj biznes-jelity* [Formation of the Russian business elite] // Sociologicheskij zhurnal; 1995, No 3. — P. 12–23. [In Russian]
6. Leshukova P. I. *Fenomen klubov jelit* [The phenomenon of elite clubs] // Socis. — 2009. — No 9. — P. 35. [In Russian]
7. Martynova M. Ju. *Politicheskaja jelita kak faktor social'nyh izmenenij v sovremennoj Rossii: dis. kandidata polit. nauk* [The political elite as a factor of social changes in modern Russia. Cand.Diss.]. — Moscow, 2001. — P. 7. [In Russian]
8. Mills C. W. *Power Elite* [Russian edition: Vlastvujushhaja jelita; transl. by E.I. Rozental', L.G. Roshal', V.L. Kon. — Moscow: Izdatel'stvo inostranoj literatury, 1959 — P. 53]
9. Ruban L. S. *Deviacija kak problema bezopasnosti* [Deviation as a problem of safety] // Socis. — 1999. — No 5. — P. 114. [In Russian]
10. Samojlova E. N. *Politicheskaja jelita Rossii XX veka: nekotorye osobennosti formirovanija i dejatel'nosti: dis. kandidata polit. nauk*. [Russian political elite in XX century: some peculiarities of establishing and activity. Cand.Diss.]. — Moscow, 2004. — P. 7. [In Russian]
11. Serdobincev K. S. *Differenciacija vlasti, sobstvennosti i upravlenija — neobhodimoe uslovie modernizacii i razvitija*

grazhdanskogo obshhestva v Rossii [Differentiation of power, property and administration as a necessary condition for the modernization and development of civil society in Russia] // *Voprosy filosofii*. — 2010. — No. 5. — P. 70. [In Russian]

12. Weber, Max. *Selected works* [Russian edition: Veber M. *Izbrannoe. Obraz obshhestva* / M. Veber; (transl. by. Ju. Davydov). — Moscow: Jurist, 1994. — P. 213.]

Стаття надійшла до редакції 11.10.14